

серпініне, салыстыру үшін артықшылықтар мен кемшіліктерге, ұқсастықтар мен айырмашылықтарды анықтауға талдау жүргізу қажет.

Әдебиеттер

1. О функционировании Евразийского экономического союза
<http://www.minfin.gov.by/upload/ministerstvo/cooperation/eaes.pdf>
2. Евразийский экономический союз. Вопросы и ответы. Цифры и факты. – М., 2017. – 216 с.

Сағат Т.М., Бағдат Н.Е., 1 курс (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші - э.ғ.м., аға оқытушы Тиштыкбаева А.Ж

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БАНК СЕКТОРЫ: ДАМУ ПРОБЛЕМАЛАРЫ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Қазіргі экономикалық жағдайларда банк секторының жұмыс істеуінің тиімділігі мемлекеттің қаржы-экономикалық жүйесінің дамуына ғана әсер етіп қоймай, жалпы ұлттық экономиканың қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз етеді. Қаржы нарықтарының жаһандану және ырықтандыру процестерін, сондай-ақ қаржылық қызметтерді тұтынушылардың өсіп келе жатқан сұранысын ескере отырып, ғалымдар тарапынан да, басқарудың әртүрлі деңгейлеріндегі банк мекемелерінің басшылығы тарапынан да банк секторына назар аударылуда. Осының барлығы Қазақстан Республикасының банк секторына ерекше қызығушылық тудырады.

Жалпы, банк секторы -кез келген елдің ұлттық экономикасының маңызды құрамдас бөлігі. Банк секторында экономикалық тиімділікке қол жеткізу ішкі ортаға – тұтас банк жүйесінің элементтері ретінде жекелеген банк мекемелері арасындағы өзара іс – қимылға ғана емес, сонымен бірге елде қалыптасқан сыртқы-экономикалық және саяси жағдайларға да байланысты.

Қазақстан Республикасының банк секторын дамытудың қазіргі кезеңдегі үрдістері мен перспективалары мынадай факторлардың әсерімен айқындалады: өндіріс көлемінің, мұнай мен металға әлемдік бағалардың, экспорт көлемінің төмендеуі, ірі әлемдік державалар валюталары бағамдарының девальвациясы, сондай-ақ геосаяси оқиғалар. Осы факторлардың барлығы банк секторы қызметінің негізгі көрсеткіштеріне: капиталдың шамасы мен жеткіліктілігіне, активтердің сапасы мен құрылымына, кірістілік пен өтімділікке, корпоративтік басқаруға, реттеуші нормаларға әсер ететіні сөзсіз [2].

Қазақстан Республикасының банк секторы көрсеткіштерінің серпіні банктердің экономикадағы ресурстарды қайта бөлу және экономикалық агенттер тарапынан кредиттерге сұранысты қанағаттандыру жөніндегі жұмысы тиімділігінің жеткіліксіздігі туралы куәландырады. ЖІӨ-ге қатысты банк секторының активтері жыл басымен салыстырғанда 01.12.2019 жылға қарай 8,5% - ға ұлғайды.

2009 жылы ең жоғарғы мәні 70,8% – ға жеткен ЖІӨ-ге кредиттердің деңгейі 01.12.2019 ж. - 36,4% төмен деңгейде сақталуда.

Кесте деректері көрсеткендей, ЖІӨ-ге кредиттер сомасының төмендеуі байқалады, бұл экономика салаларын теңгерімсіз кредиттеумен, несие портфелін төмен әрараптандырумен, сондай-ақ қысқа мерзімді қорландырумен түсіндіріледі.

Еліміздегі қаржы секторын дамыту саясаты біріншіден банк секторының қаржылық тұрақтылығын арттыруды және экономиканы несиелеуді, қаржыландырудың балама көздерін дамытуға негізделген: Бірінші негізгі даму бағыты еліміздегі банк секторының тұрақтылығын арттыру болып табылады. Бұл міндеттің мақсаты Ұлттық Банктің төлем қабілетсіздігі тәуекелдерін төмендетуге және капиталдың жеткіліктілігі бойынша банктік қадағалау жөніндегі Базель комитетінің ұсынымдарын кезең-кезеңімен енгізуді жалғастыруға бағытталған қадағалау функцияларын орындау есебінен қаржы секторының тұрақтылығын арттыру жөніндегі негізгі шаралар, яғни еліміздегі екінші деңгейлі банктердің қызметін пруденциалдық реттеуді, халықаралық тәжірибелерді пайдалана отырып, банк қызметінің тәуекелдерін басқару жүйесін жетілдіру, сондай-ақ тұтастай алғанда қаржы жүйесін институционалдық дамытуды қамтамасыз ету жөніндегі жұмыстарды жүзеге асыру болып табылады [1].

Жалпы қаржы нарығындағы банк секторына тоқталатын болсақ, 2020 жылғы 10 айдың қорытындысы бойынша банк секторында тұрақты жағдай сақталды және қызметінің негізгі көрсеткіштерінің өсуі байқалды. Сонымен қатар, экономиканың барлық салаларында іскерлік

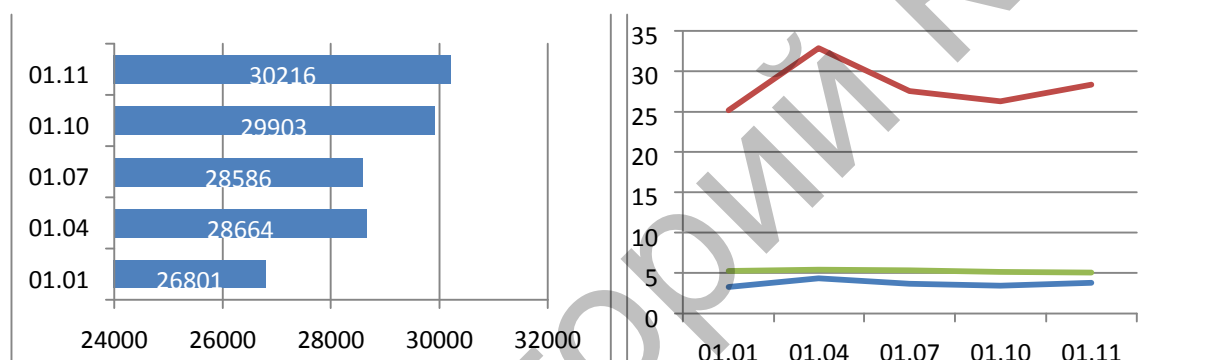
белсенділіктің төмендеуінен пайыздық мөлшерлемелердің төмендеуі жағдайында несиелеу қарқынының баяулауы байқалды, алайда банк секторы жоғары деңгейдегі капиталдандырумен және өтімділік қорының айтарлықтай болуымен сипатталады. 01.11.2020ж. жағдай бойынша Қазақстан Республикасының банк секторын 26 екінші деңгейдегі банк, оның ішінде 14 шетел қатысатын банк (банктердің жалпы санының 53,8%), оның ішінде 12 еншілес банк құрайды.

Кесте 1.

Қазақстан Республикасының 2020 жылғы банктік сектордың құрылымы

Көрсеткіштер	01.01	01.04	01.07	01.10	01.11
ЕДБ	27	27	27	26	26
ЕДБ филиалдары	301	303	303	295	295
Резидент емес банктердің барлық өкілдіктері	19	19	19	19	19
Шет елдегі ЕКБ өкілдері	5	5	5	4	4

01.11.2020 ж. жағдай бойынша банк секторының активтері бір айда 1,5% – ға ұлғайып, 30 216,0 млрд. теңгені немесе ЖІӨ-нің 43,2% - ын құрады (жыл басынан бері-12,8% - ға ұлғайды).

Сурет 1. Банктердің жиынтық активтері және кірістілік көрсеткіштері

Ескертпе. [2] негізінде құрастырылды.

Банк секторы активтерінің құрылымында ағымдағы жылдың қазан айындағы ең үлкен өсім мынадай баптар бойынша байқалады: "басқа банктерге орналастырылған салымдар" (6,3% - ға немесе 282,3 млрд.теңгеге өсу) және "банктік қарыздар және "кері РЕПО" операциялары " (0,7% - ға немесе 108,3 млрд. теңгеге өсу).

Екінші деңгейдегі банктердің шамамен 14153 млрд. теңгені немесе активтердің 46,8% - ын құрайтын өтімділіктің елеулі қоры бар, олардың 12304 млрд. теңгесі өтімділігі жоғары активтермен ұсынылған. Осындай еркін өтімділіктің болуы банктерге өз міндеттемелеріне толық көлемде қызмет көрсетуге мүмкіндік береді.

Ұлттық банк мәліметтеріне сүйенетін болсақ, ағымдағы жылдың 10 айының қорытындысы бойынша банктердің таза пайдасы өткен жылдың ұқсас кезеңімен салыстырғанда 34%-ға ұлғайып, 669,6 млрд теңгені құраған (2019 жылдың 10 айында – 501,1 млрд теңге).

Пайданың байқалып отырған өсуі аясында активтер мен меншікті капиталдың рентабельділік көрсеткіштері тиісті жақсартуларды көрсетеді. Мәселен, есепті күнге банк активтерінің рентабельділігі (ROA) 3,4%-ды (01.11.19ж. – 2,29%), капиталдың рентабельділігі (ROE) – 26,0%-ды (01.11.19ж. - 18,6%) құрады[2].

Экономиканы ұзақ мерзімді несиелік ресурстармен қамтамасыз ету – Қазақстан Республикасындағы қаржы нарығының екінші басты даму бағыты болып табылады. Банк жүйесін қорландырудың тұрақты базасының болмауы банк секторының тұрақтылығын арттыруға кедергі келтіретін және банктердің экономиканы несиелеу бойынша мүмкіндіктерін шектейтін негізгі факторлардың бірі болып табылады.

Ұлттық валютада орта мерзімді және ұзақ мерзімді қорландыруды қалыптастыру үшін депозиттік базаны күшейту және депозиттердің мерзімдерін ұлғайтуды ынталандыру жөнінде

шаралар қабылданған. Сондай-ақ қаржы секторының қалған құралдары үшін бағалық бағдарға айналатын мемлекеттік бағалы қағаздардың кірістілік қисығын құру және қолдау үшін қажетті борыштық құралдарды шығару қамтамасыз етілуде.

Осыған орай, 01.11.2020ж. жағдай бойынша банктердің экономиканы несиелеудің жиынтық көлемі ағымдағы жылғы қазан айында 0,7%-ға ұлғайып, 14 441,3 млрд теңгені құрады (жыл басынан бері – 4,2%-ға өсті).

Заңды тұлғаларды несиелеудің жиынтық көлемі бір айда 0,3%-ға 7 283,7 млрд теңгеге дейін төмендеді (жыл басынан – 1,1%-ға өсті), бұл ретте шағын кәсіпкерлік субъектілерін несиелеу 2297,3 млрд теңгеге дейін 2,9%-ға ұлғайған (жыл басынан – 8,9 млрд теңгеге өсті) [2].

Осындай жетістіктерге қарамастан, әлі де болса елімізде банк қызметін халықаралық стандарттарға сәйкес банктік қадағалау жүйесін жетілдіру бағыттары ұсынылады;

✓ Банк саласындағы коммерциялық қызмет еркіндігін шектеуге әкеп соғатын ісәрекеттерді болдырмау жолымен банк секторында бәсекелестікті дамытуға бағытталған іс-шараларды іске асыру.

✓ Қазақстанда тәуекелдер менеджменті бойынша банктер үшін арнайы нормативтік актілер әзірлеу жолымен коммерциялық банктерде корпоративтік басқару және кредиттік тәуекелдерді басқару сапасын арттыруға бағытталған іс-шараларды іске асыру.

✓ Теңгенің барабар бағамын және қайта қаржыландыру ставкасын 6% деңгейінде ұстап тұру жөніндегі барабар шараларды іске асыру, бұл заңды және жеке тұлғалар үшін кредиттердің қолжетімділігін арттыруға, соның салдарынан өндірісті және ішкі сұранысты ынталандыруға, сондай-ақ қарыз алушылардың дефолттарын азайтуға әкеп соғуы тиіс.

✓ Елден капиталды заңсыз әкетудің алдын алу бойынша шаралар қабылдау

✓ Клиенттерге қызмет көрсету кезінде қазіргі заманғы ақпараттық-коммуникациялық технологияларды белсенді енгізу

✓ Инновациялық дамуды қамтамасыз ету үшін үнемі жаңа идеяларды іздеу [3].

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспары / Астана, Ақорда, 2018 жылғы 15 ақпан № 636

2. Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің жылдық есебі [Электронды ресурс] // URL: www.nationalbank.kz

3. Байманова Ж. Современное состояние и перспективы развития фондового рынка Казахстана //Аль-Пари, № 3-4, 2017 г.

Сеитова К.А., 2 курс (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)

Ғылыми жетекші - э.ғ.м., аға оқытушы Тиштыкбаева А.Ж

ЖАҒАНДАНУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚАРЖЫ НАРЫҒЫНЫҢ ДАМУЫ

Қазіргі кезде Қазақстан үшін ең маңызды міндет - бұл экономикалық өсімді сақтау және одан әрі ынталандыру, оған тек сыртқы экономикалық ортаға тәуелді емес тұрақты, ұзақ мерзімді тенденция сипатын беру. Туындаған мәселелердің күрделілігі, қаржы нарығының сегменттері арасындағы өзара әрекеттесу мәселелерін шешу, оның ұлттық экономиканың дамуына әсер етуінің әр түрлі аспектілерін оқып қана қоймай, сонымен қатар өзара әсер ететін факторлардың өзара байланысының күрделілігін ескеретін білім жүйесін құруды талап етеді. Инфрақұрылым, реттеуші, әлеуметтік және басқа да мәселелер қаржы нарығының тұрақтылығы, қаржы құралдарының тапшылығы, қаржы өнімдері мен қызметтерінің тәуекелділігінің жоғарылауы және т.б. Осыған байланысты, осы зерттеулердің барлығын бір жүйеге біріктіріп, аталған мәселелерге ерекше көзқарас қажет.

Ұлттық экономиканың қалыптасуы мен дамуы мемлекет дамуының тарихи, саяси, әлеуметтік және экономикалық сипаттамаларымен анықталады. Әлемдік қатынастардың интеграциясы мен жаһандануы жағдайында ұлттық экономиканың дамуына келесі факторлар әсер етеді: отандық тауарлардың бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету арқылы ұлттық экономикалық егемендікті нығайту қажеттілігі; экономиканы асыра қанықтыру есебінен инвестицияларды әртараптандыру; құқықтық реттеу дәрежесін төмендету, салық салуды барынша азайту қажеттілігі; жаңа технологияларды әзірлеу және енгізу болып табылады.

Қаржы нарығы сегменттерінің өзара байланысының негізгі алғышарттары: